

הרשעה בעבירות מין גם בהיעדר תמיינה לדברי המתלוננות תהיית ושאלות ממבט פסיכולוגי *

ד"ר ישראל אורון (אוסטורי)*

* ג'אנט אטיקומילקה ג'יליאן אנטון
(התקרן גאנדרת גנוואר 1998, אוור ג'טסן ג'י' 1999)

דין הראיות מתירים כוּם לבית-משפט להרשעה נאשָׁם באונס אך ורק על יסוד עדות המתלוננות, כשהמבחן היחיד לאמתות תלונתה הוא האמון שנותן השופט בעדות זו. במאמר מוצגות השיטות הנכונות בידי בית- המשפט להבחן מי מהמעדים בפניו משקר וכי דובראמת. בהתאם להן מוצגים בתמצית כמה מהמשתנים הרלוונטיים לאייחון שkar, אשר נמצאו במחקרים פסיכולוגיים, והם אינם מתיחסים כבויים עם שיטותיו של המשפט.

לבסוף ATIICHIS לטסנה הטעונה בהרשעה ללא ראייה מסיינט, ולצורך לעורך מחקר משותף של הפסיכולוגיה והמשפט, לשיפור הדרכים לאבחון של עדים משקרים.

מילות מפתח – הרשעה באונס, האשמה שווא, עד שkar

מבוא

על-פי המצב המשפטי הנוהג "ערכה של עדות שבעל-פה ומהימנותם של עדים היא עניין של בית-המשפט להחליט בו על-פי התנагותם של העדים, (נסיבות העניין ואותות האמת המתגלים במשפט)" (פקודת הראיות 1971, סעיף 53).
כפסיכולוג, לא אחת תהיתי באיזו דרך מגיע בית-המשפט למסקנה, מי מהדוברים בפניו משkar. מעיון במספר פסקי-דין הסתבר לי, צפוי, כי "החתירה לגילוי העובדות

♦ עיקרי הדברים שבמאמר הובאו ע"י הכותב בפני הכנס מדעי ה-26 של הסטודיות הפסיכולוגיים בישראל, אוקטובר 1997.

המדויקות, משימה קשה היא מאוד", ועל כן "אין... כל ביטחון, שהמצאים העובדיים בהכרעת הדין... משקפים תמיד ובהכרח את ההתרחשויות כפי שזו אירעה במציאות" (alon נגד ממשלה-ישראל, ע' 462). שופט אחר קורא ממעמקי התלבתו, כי "קשה ומלאת חתיכות היא מלאכתו של השופט בבקשיו להגיעה לחקירה האמת; כלי אומנותו על כורחו מוגבלים הם" (מרקוס ג. מדינת-ישראל, ע' 302).

מנקודת הראות של מוגבלות זו אני תוהה במיוחד בדבר גורלם של הנאשימים בעבירות מין, ש כדי להרשיעם די במידות ייחוד, ואז יש חשיבות קריטית ליכולתם של השופטים להבחין כראוי האם המUID שקרן.

במאמר זה אציג בתמצית את אותם "כלי אומנות" שבידי ביהם"ש (היפים לכל המשפטים), וכמה מהמשתנים הרלוונטיים לאבחן שקר, אשר אותרו במחקרים פסיכולוגיים. בכוונתי להציג, אגב כך, סימני שאלת לגבי תקפות יכולת האבחון של השופט, ולהציג על כך, שדווקא הפסיכולוגיה, כשיתות לימוד המתמקדת בחקור ההתחנגות האנושית, עשויה לשמש כלי התבוננות יעיל, לשם איתורם של עדים, שאינם אומריםאמת.

המציאות המשפטית

חובה הסיווע לעדות המתלוננת בעבירות מין וביטולה

ההיסטוריה המשפטית בישראל מלמדת, כי בעבר הרחוק לא היה פסק דין שהוכרע על יסוד עדותו של עד יחיד, אלא אם נמצא לה ראייה מסיימת (וזאת,/non בהליך אזרחי, והן בהליך פלילי). בהדרגה, בוטלה דרישת הסיווע, ובין המקרים שבהם היא בכל זאת נדרשה בהליך הפלילי, הייתה עדותו של קורבן לעבירה מין.

בתמצית, "דרישת הסיווע לעדות ייחוד של קורבן העבירה... באה להבטיח, כי ההרשעה לא תתבסס על התרשםתו של ביהם"ש מהצורה שבאה נמסרת עדות הקורבן לבדה. בתחום רגש זה... קיים חשש ממש שהתרשםתו של ביהם"ש לבדו אינה מבטיחה בפני טעויות, והסיכון של טעות אנוש כאן הינו סיכון של ממש" (קדמי, 1989, ע' 80).

ואכן, ברוח זו נקבע, כי "ראיות הסיווע חייבות להיות ראייה עצמאית ונפרדת מן העדויות הטעונה סיווע", והיא צו "אך ורק אם יש בכוחה לשבך את הנאשם; קרי – להציג עליון נושא באחריות לביצוע העבירה" (קדמי, 1989, ע' 89). ברם, גם דרישת הסיווע לעדותה של המתלוננת בעבירות מין, עברה מהעולם (לסל, 1992).

לא זה המקום לדון בנسبות החברתיות שהביאו למפהך זה, ולעניןנו די בכך, שהוא

מתמיצה בהיתר שנותן המחוקק להרשיע "על-פי עדות ייחידה של הנפגע" (פקודת הראות, 1971, סעיף 54א(ב)). זאת, אף אם לדברי הנפגע לא נמצא כל תימוכין בעודתו של מאן דהוא או בראייה פיזית, שאוთרה בזירות העבירה הנטענת. כאשר "גודל המשפט תלוי כל כלו באמינות גירושה של המתלוננת בעניין אי-הסכםתה למשים... ובדחיה חד-משמעות של גירושת [הנואש] בדבר היעדר התנגדות מצדה, ובית המשפט אינו יכול להיעזר להכרעתו בראייה אחרת זולת שתי העדויות הנ"ל" (פלוני ג. מדינת-ישראל, ע' 500-499), על יסוד מה יכריע השופט?

הכרעה על פי עדות ייחידה, כיצד?

"שמעתי את עדותה של המתלוננת, ראייתי אותה בעת החקירה הראשית ובעת החקירה שכנדג... היא עשתה עלי רושם מהימן ביותר... השתקנעתי, שמצבה הנפשי בעת האירוע היה כזה שאפשר את המצבים אותם תיארה", בעוד ש"עדותו של הנואש אינה מהימנה עלי. הנואש עשה עלי רושם של פטפטן מופרע שאפשר לסמן על דבריו" (גרינולד ג. מדינת-ישראל, ע' 567).

משקרים פס"ד זה, תמהתי ביני לבני: היכן הסיק השופט את אשר פסק? על פי איזו אמת-מדה אמד את אמונות דבריה של המתלוננת? על-פי מה קבע, שבכל דבריו של הנואש, אין לו קווטוב אמת?

וכן תמהתי, היכן זיכה ביהם"ש העליון נאשם בתקיפה מינית של קטינה, "כי מסתבר מההוכחות שעוזר לפני האירוע הנדון קווימו בין המערער למתלוננת מגעים פיזיים מסוימים בעלי אופי מיני, עת נסעו השניים במכוניתו של הנואש, בלי שהמתלוננת מתחה על כך"? האם הסכמה בעבר מלמדת מילא ובהכרח על הסכמה בהווה, ומכאן שהיא שקרה בעודותה? ועל-פי מה אמד ביהם"ש במקרה זה את דברי המתלוננת, מהם הסיק, כי "נכשלה... בעודותה באמירות איז-אמת בנקודות מסוימות, דבר הפוגם במשקל גירושתה" (פלוני ג. מדינת-ישראל, ע' 499)?

עיינתי בכה ובכיה ומצאתי, שקיימים ארבעה מבחנים משפטיים לקביעת מהימנותם של עדים. לעניינו של אמר זה, המבחן היחיד, העומד מtower אלה לשימוש ביהם"ש הוא "מבחן ההתרשומות", אשר " משקף את התרשומות הישרה והבלתי אמצעית של ביהם"ש מהופעת העד במהלך מסירת העדויות. מבחן זה הינו בעיקרו מבחן של חששה, להבדיל מבבחן של היגיון ושכל ישרא" (קדמי, 1991, ע' 891). ואף ביהם"ש העליון קבע כך: " משקל נכבד בהחלטה זו יש לאופן הופעתם של העדים, דרך מסירת עדותם והכרת

פניהם שעונה בהם, וכל אלה עניין הם להתרשותם כללית של ביהם"ש, בחינת 'ニיכרים דברי אמת', ולא לנитוח שבহיגיון" (מרקוס ג. מדינת-ישראל, ע' 255). אפ-על-פי-כן, מומחים למשפט פלילי ניסו להגדיר במלים ברורות במה דברים אמורים: א. "הצורה" שבה מוסר העד את עדותו... : בצורה שוטפת ומסודרת, או שמא בצורה מוקטעת ומוגמגמת; בביטחון, או שמא בהיסוס.

ב. "מראהו" של העד... : את תווי פניו, את נימת דיבורו, את תנחת גופו (האם רועדות, דיין, אם מפרק הוא את אצבעותיו) ואת המתחייב מבטו וcie"ב סימנים חיוניים, המבטאים בד"כ את חששותיו של העד בעת מסירת העדות" (קדמי, 1991, ע' 891). ביהם"ש העליון חיזק דברים אלו בציינו, כי בעת שעד מוסר את עדותו, השופט יכול "از להבחן באותות האמת" על-פי נימת קיל, רעד, סומק, מבוכה, היסוס, השפלת מבט וכי"ב, או בביטחון עצמי, מבט ישיר ותשובות גלויות, ספונטניות ובלתי מתחמקות וכי"ב. ומכאן מסקנתו, ש"אין לו לביהם"ש אמצעי טוב יותר לעמוד על מהימנותו של עד, מאשר להתרשם מאופן מתן עדותו על דוכן העדים" (דןינו ג. מדינת-ישראל).

אותות-האמת בעין הפסיכולוגיה

בעת מסירת עדות לבני עבירת מין, כבכל עדות אחרת, הסימנים הגוףניים של העד המתוארים בפי המשפטנים, אכן מלמדים על מצב ריגשי (אמוציאונאלי) ועל פעילות פיזיולוגית במערכת העצבים (בעיקר הסימפואטית), הנלוית לתחשחה-חווייתית. (הקשר בין דgesות לסימנים גופניים חיוניים נבדק ונמצא במחקרים אינספור, אך הדיון בהם אינו במסגרת המאמר). דgesות משלבים בכל פן ופן של התנהגות האדם, ומספר דgesות בסיסיים אכן ניתנים לזיהוי ישיר ופשוט על-פי רמזים גופניים; וכי מרמז על עצב וצער, צחוק על שמחה וכו'. ברום, כשם שהחוויות האנושית מורכבת היא, כך גם דרך שילובו של הרגש במצב-חיים שונים, ולפיכך מלאכת איתורו אינה פשוטה כלל ועיקר. כדי להבהיר עד כמה סבוכה המלאכה, גם כשהיא נתונה בידי אנשי מקצוע ההתנהגות, אציג בפרק זה על קצה המזלג סיכום ממצאים של קומץ מחקרים פסיכולוגים (Loftus ;1984 ,Robinson ;1992 ,Torriss ;1995 ,Ford ;1975 ,Ekman ;1985 ;1993 ,De-Paulo). ממצאים, המעידים בספק את מידת תקופתו של "מבחן ההתרשות" המשפטי בכלל, ובמשפטים שבהם לא נדרש סיוע בפרט.

גון הקול ותנוונות הגוף

כשנה אחרי הפריצה לוטרגייט, טען יועציו של הנשיא ניקסון, ג'ון דין, כי זה ידע על הפריצה מראש, ואף הסכים לשלם מיליון דולר להשתקת הפורצים. הכל ציפו לעדותו של דין בועדת הסנטה. השופט הפדרלי שמוֹנה לבירור הנושא, מספר על עדות זו:

"For days after he read his statement, the committee members peppered him with hostile questions. But he stuck to his story. He didn't appear upset in any way. His flat, unemotional tone of voice made him believable"

ומה היו מוחשבותיו של דין קודם למתן עדותו?

"It would be easy to overdramatize, or to seem too flip about my testimony... I would, I decided, read evenly, unemotionally, as coldly as possibly, and answer questions the same way... People tend to think that somebody telling the truth will be calm about it".

למקרה שני הקטעים, המסקנה המיידית שעולה במוחו של הקורא היא, שדין שיקר, והוליך שולל את השופט. מכאן אתה למד, שאדם המתכוון לשקר בעדותו בבייהם, מסוגל ללמד את אותם "סימני האמת" שהשופט מכיר, ולנהוג על-פייהם. זאת ועוד – העובדה, שколоו של העד איננו מסגיר רמה ריגשית, שאוותה נוטים לפרש כאות לשקר, אינה מלמדת מילא ובהכרח, שהדובר מייד אמת.

אך בכך לא סגי: כדי לעמוד הסתבר, כי דין אכן העיד אמת, ניקסון שיקר, וההמשך ידוע. מכאן עולה, שאדם עשוי להתכוון לקרואת מתן עדותו דוקא כדי לשכנע באמיותות דבריו. כמו כן, אדם כזה אף עשוי לגלוות סימנים, שברגיל מפרשים אותם כסימן לשקר, רק עקב חששו, שהוא יחשדו בו כי הוא משקר. אכן, לגבי צליל הקול היה ממש בהנחתו של דין, כבזו של השופט הפדרלי. אולם, המחקר בנושא אבחון אמיתותו של מידע, חושף מציאות מורכבת יותר; גובה הקול כשהעצמו איננו סימן לשקר, אלא ממנו מסקימים שהדובר משקר. למעשה, צליל גובה ודיבור מהיר מצביעים על כך, שהדובר נבוך ומבולבל, ומצב זה עשוי להתறחש בעת כעס או בעת פחד. אמנם, אחת המסקנות האפשריות היא, שהדובר משקר, ומכיון שהוא חושש, שהוא יתגלה, מטעוררו בו פחד, הגורם לצליל ולדיבור שתוארו. אולם, זה שבכונתו לשקר, והוא אף יודע על מה מצביע צליל גובה, עשוי להתכוון למתן עדותו כשחקן תיאטרון לקרואת הצגה.

מדובר השופט לא איתור את "משחקו" של דין? הסיבה העיקרית נובעת מהעובדת, שהוא (ишופטים בכלל) הסתפק במה שהתרחש בסיטואציה מתן העדות. כן, הוא לא ידע מהי

התנהגותו הורබאלית-אמוציאנאלית השיגرتית של העד, שהיא אמת-המידה לאמוד על-פייה את דבריו. אך גם אם אמת-מידה זו הייתה ידועה לשופט הפדרלי, היה עליו לשלול את האפשרות, שדין הcken "הצגה". זאת, מכיוון שהיא ברי לו, כי הוא עומד להheid נגד נשייה אריה**"ב"**, וחילתה לו לטעות בנסיבות כבדות משקל אלה (כפי שאכן הסתבר).

השופט הפדרלי אף יכול היה להסתיעי בניתוח התוכן של דברי דין. ניתוח תוכן כמותי (quantified) ואיכותי (qualified), שהוא געזה בידי איש מקצוע מיומן ובקי בשיטה מורכבת זו, עשוי היה לתרום גם כן לפתרון הסוגייה.

אכן, צודקים המשפטניים, שאף תנויות הגוף עשויות להשגיר עד שקרן. אולם, הגם שהן משתנות בלחץ נפשי, כדי להסיק שהן מעידות על שקר יש להשוותן לנורמה האישית של העד, ונורמה זו איננה בידיעתו של ביהם**"ש"**. כמו כן, גם כאן, לשם גיבוש מסקנה שיש לה תוקף מציאותי, כי האדם אכן משקר, יש קודם כל לשלול את האפשרות, שהלחץ הנפשי שיואתר בו, נובע רק מעצם חששו, כי בטעות יוקיעוו שקרן, או מכל סיבה אחרת.

בנוסף לכך, על זה הרוצה לאתר שקרן, לשים לב לתנויות המכוניות emblems (כמשמעות כתפיהם, שעשויה לסמל "אני לא יודעת", "אני מיווש", "מה זה משנה?" ועוד). כן גם לתנויות illustrators, המשמשות עוזרים לדבר (כתנויות דיבים), שכיחותן הולכת ופוחתת כשהמדובר נזהר בדבריו. מקובל בנושא איבחון שקר, גם את תנויות העד על דוכן העדים יש להשוות להתנהגותו השיגרטית, כמו גם לו המאפיינת את תורתה התרבותית שלו.

קובצת התנהגוויות נוספת שיש להתמקד בה היא זו, הנובעת משוריינים המועלצבים ע"ז מערכת העצבים האוטונומית; התרגשות, כאס, פחד, בושה ואף שקר, מבאים להאצת הנשימה ולהגברת שכיחות הבליעה.

האם, אכן, ביהם**"ש"** עושה לאיוחון של ההתנהגוויות שתיארתי בדרך המדעית הרואה, כמו גם של התנהגוויות אחרות, המצביעות על ריגוש? תמהני.

ביטויי הפנים

פניו של העד הם חלק הגוף הגלוי ביותר לעיניו של השופט, ומן ההיגיון שבאו נותר לו להתמקד. וכן נמצא, כי יש בהבעות הפנים כדי ללמד על אמירות אמת וشكर, אך אין הקשר ביניהן ישיר ופשוט. פניו של השקרן מבטאים שני סוגים אינפורמציה: מה

שהוא רוצה להסתיר ומה שהוא רוצה להפגין כלפי חוץ. תמהני, האם ב"מבחן ההת്രשומות" ניתן להבחן כהלה במרקיבים של כפל מידע זה. מלאכת הסקט המסקנות סבוכה אז, גם משום שהעד עשוי לומר דברי אמת וشكר גם יחד. כן, מתלוננת במעשה אונס עשויה להגיד אמת בדבר היעדר הסכמה מצדה במקרה שבדיון, אך לשקר ביחס ליחסות קודמות עם הנאשם, ואף ביחס לקיום מגע מיני עמו בעבר. זאת ועוד – ניתן לשקר ע"י הסתרת האמת כולה, ע"י סילופה (בדרכּ ההגזמה וההפחתה) או ע"י המצאת סיפורו, שלא היה ולא נברא, ולא קל להבחן ביניהם בדרך חדה וברורה.

סבירותה של מלאכת איתור השקרן אף מתעצמת עקב העובדה, שכמה רגשות עשויים להתלוות לשקריו של העד, כמו פחד מפני חשיפתו לשקרן, ושמחה לאיזו של זה הנגע במידותו. כמו כן, אין דרך ביוטי אחת ויחידה לכל רגש, וזה עשוי להתבטא בפניו של העד באחת מכמה דרכים. מכאן, כאשר יש עירוב רגשות, יש אף עירוב ביוטיים חיוניים, שיש להבחין ביניהם בצורה מבדלת (דיפרנציאלית).

כמו מהחוקרים היסודיים בנושא איתור רמזי שקר בפנים מלמדים, כי לرمזים המזעריים (micro-expressions) כוח איתור ("תווך ניבוי") טוב. רמזים אלה מבזקים לרבע שנייה, והם מאובחנים כהלה בהסתרת פניו של הדובר והקרנות באיטיות, שאז ניתן לנתח כיאות את דבריו בהתאם לתווי פניו. האם בית-משפט כלשהו נהוג להשתמש בעזרים אלה כאשר הוא שופט חשוד בעבירה מין, או כל חשוד אחר?

כמו כן נמצא, שיש אף להתמקד באוטם ביוטיים, שבאמצעותם מנסה הדובר לעמעם ולטשטש את כוונתו האמיתית (squelched expressions). בדרך זו, הביטוי שעשו להציג את כוונתו איננו מופיע במלואו, וכדי לאתרו יש צורך במימונות מתאימה. לדוגמה – אחת מישויות ההסווואה היא השימוש בחיקוק, ובבאו להסיק, אם החיקוק אמיתי או מזויף, על המתבונן לכלול בשיקוליו את העובדה, שעד היום נמנעו שמונה עשר סוגים חיקוק. כך גם ראוי להתמקד באוטם שאוטם מניעים שרירים, שעליהם אין שליטה רצונית, והמשקר מנסה להסתירם בהפעלת שריר אנטוגוניסטי.

גם כשבramid-פנים עסקינן, ראוי לשוב ולהזور על שתי הסכנות המרכזיות שאורבות למאבחן השקר. האחת: גם אם אין מआתרים רמז לשקר, אין זה מלמד, בהכרח, שהאדם דובר אמת. השנייה: גם דובר האמת עלול לבטא את אותם סימנים לשקרן. הדבר יתכן הן עקב שונות אינדיוידואלית ביוטי רגשות, והן בעטייה חששו, שמא יחשדו בו באמירת שקר.

ובהקשר זה – מלאכת איבחון השקר מסתבכת עוד יותר עקב העובדה, שהפיזיולוגיה של הרגש, שאותו השקרן רוצה להציג, עשויה להתעורר במערכת עצביו, לכשייצלה לדבר בביham"ש כמו שח肯 תיאטרון בשיטת סטאניסלבסקי. דהיינו: הרוצה לשקר יכול להזכיר בנסיבות בעברו, הדומות לאלו שהוא רוצה להפגין עתה. או אז תתעורר בו המערכת הפיזיולוגית המתאימה לנסיבות אלו, וככלפי חוץ יופגנו האותות הבלתיים להן. לדוגמא: נאשם עשוי להעיד שהמתלוננת הסכימה לקיום יחסי-מין עמו, תוך שהוא נזכר בקשר מיini, שקיים בעבר עם מישאי בהסתמכתה, אולי אף עם אותה מתלוננת. בדרך זו פניו לא יסגורו אותן שקר או שאלה יהיו אז בטלים בשישים. מה יסיק אז השופט? סומק הוא ביטוי נוסף שביחמ"ש נותן עליו את דעתו. מחקרים מלמדים, שהסכמה היא ביטוי למכוכחה, ומתרחשת גם בבושה ובתחשות אשמה. היא אף שכיחה יותר בין נשים, וגם זה משתנה שמאבחן השקר חייב להתייחס אליו. הסכמה עשויה אמונה ללמד שהמסמיק משקר, אך גם שהדובר רוצה להסתיר את מכוכחו. למשל – עקב אי נוחותו של העד מפני עצמו המעד בביham"ש, כמו גם מפני חשיפת פרטים אינטימיים על חייהם שלו. בנוסף לכך, יש לדעת להבחין בין אדומומית הנובעת מהסכמה לבין זו המתעוררת בשעת כעס.

ולבסוף – העיניים. האם, למשל, המישיר מבט, אכן אמת בפיו? וGBT מושפל, או מושט? השפלת מבט, כמו גם הסתו הצידה, אכן מבטאות בושה או אשם. ברם, מכיוון שרדרי גלגל העין ניתנים לשיליטה רצונית, ומכיוון שהשקרים יודעים זה מכבר, שלhaišir מבט מתרפרש כאמת אמת, התוצאה לא מאחרת לבוא:

“One of the things that attracted Patricia G. to Giovanni Vigliotto, the man who may have married 100 women, was ‘that honest trait’ of looking directly into her eyes, she testified yesterday (at his trial for bigamy”).

ומה פשר הדמויות הזולגות מעיני המתלוננת כי נאנסה? אכן, הן עושיות לבטא צער ועצב בעטיו של האירוע הטראומטי, אך גם הקללה מההלך הנפשי שהיא נתונה בו בעטיה שקרה על דוכן העדים. הדמויות במעמד זה עושיות אף להצביע על הנאה ועל סיפוק מכך, שתלונות השווא שלה תושיב את נשוא נקמתה מאחורי סורג וברית.

ככל, באבחן שקר אין להסתמך על רמז אחד בלבד, כי אם על מערכ שיל רמזים מגוונים. וכך, על ביטוי הפנים להיות בסינכרונייזציה עם תנועות הגוף, עם דרך הדיבור ועם שינויים בגוון הקול, וכולם יחדיו – עם תוכן הדברים הנאמרים. האם מלאכה מורכבת זו נמנית? **ב. תחומי התמחותו של השופט?**

אמת-עובדתית ואמת-משפטית

משפטנים מדגישים את ההבדל שבין האמת העובדתית לבין האמת המשפטית. זו הראשונה "משקפת את ההתרכשות באספלדריה של מתבונן אובייקטיבי", בעודה שאהרונה הינה "שחוור שימושו השופט את המציאות על בסיס הראיות שבפניו, בכפוף לסדרי הדין ולדיני הראיות" (קדמי, 1991, ע' 850). ברוח זו קבע ביהם"ש העליון, כי "משמעותם של בירור האמת בעולמה של מערכת המשפט, אין כוונתו אלא לבירור האמת במידה שניית להגעה לחקירה על-פי הנורמות [המשפטיות] המהותיות והכללים הפרוצדוראים" (אלון נ. ממשלת-ישראל, ע' 465). וכך יתכן מצב, שהאמת אשר נקבעה ע"י ביהם"ש "תקפה ומחייבת היא אף אם ברור שנסיבות יסודה, כל עוד לא שונתה דין במסגרת המערכת המשפטית" (שם, ע' 471).

דווקא עקב כוח זה, שנanton בידי השופטים, ראוי לה, למערכת המשפט, לבדוק את עצמה, ולהזoor ולבדוק את עצמה, מכיוון ש"איש לא יחולק, כי האמת האובייקטיבית – הינו, האירוע כפי שהתרחש בפועל – היא תמיד אחת ויחידה ואין בילתה", ועל כן, "המערכת המשפטית משותדת היא להתאים, ככל האפשר, את עקרונותיה לאמת שבמציאות, והרשות השיפוטית מיימנת את דרכי בירורה, כדי להגעה במידה מירבית לבירורה של האמת העובדתית" (שם, עמ' 462, 471).

אם כך, מהי בפועל הגישה לעניין איבחון שקר בתהליכי השיפוט? המשפטן פרופ' אהרון אנקרי טוען, שככל אין צורך במומחיות מקצועית לאיבחון שקר (AMILNER, 1995): "נכון ששלופטים הם מומחים לחוק, אבל למה הם יותר מומחים מכל אדם אחר לקביעת מהימנות של עדים? איזו מומחיות וידע מקצועי צריך כדי להסיק מסקנות מותוק ראיות, ולהחליט אם להאמין לעד או לא? אנשים הרי עושים דברים כאלה يوم יום. יש להם ניסיון חיים, כולל הרבה מאוד מצבים, שבהם הם נאלצים לעשות בדיקת מה ששלופט עושה ביהם"ש, כשהוא מקשיב לגירושות שונות של עדים: להסיק מסקנות מ'ראיות' נסיבותיות וחלקיים. כל איש, שהחבר שלו אומר לה שהוא

אהוב אותה, עומדת בבדיקה לפני אונחה שאלת: האם החבר אומר אמת או שקר." על פניהם, ממצאי החוקרים שהbabati אינם בעליים בקנה אחד עם גישתו המוחלטת והסתוכחת של פרופ' אנקרי, אלא מלמדים, שאיבחון ראוי של אמרת אמת ושקר אכן מtabס על מומחיות מקצועית (אגב – הממצאים אף מרמזים, שיקולתה של אותה אשה, בדוגמה של פרופ' אנקרי, לאבחן אם חברה משקר אם לאו, עדיפה על-פני יכולתו

של השופט. זאת, כי היא מכירה את דרך התחנגותו של החבר לאורך זמן ובנסיבות שונות ומגוונות. לעומת זאת, השופט מסיק מסיטואציה המתחמת בין בכוותי ביהם"ש בלבד, וממילא מוגבל המידע שברשותו).

לעומת פרופ' אנקרי, מצדד באבחן מקצועו סגן נשיא ביהם"ש העליון לשעבר, חיים כהן: "מדובר במקרה שמצרך הרבה ידע, בדיקות כמו רפואה". לדידו, בהליך השיפוט יש ליחד מטרה זו לשופטים ולעורכי דין, כי הם "לומדים מהניסיון, ומפתחים טביעה עין מיוחדת כדי לקבוע אם האדם דבר אמת או לא" (שם).

בכל לב אני מקבל את גלעון דעתו של סגן-הנשיא (בדימוס), דהינו, של מלאכת האיכון יש צורך במומחיות מקצועית. עם זאת נראה לי, שאף אם רבה חשיבותו של לימוד מהניסיון, הרי מכיוון שМОמחיותם המקצועית של השופטים היא חוק ומשפט, ממילא התנסותם וניסיונם נתחמים במסגרת זו. רוצה לומר, הגם שעוניינם של השופטים הוא בני-אדם, הרי מן המפורסמות ההוא, שאין מקצוע המשפטים (Law) בבחינת ה"מקצוע" שמצרך ידע רב" באשר לחקור התחנגוות האנושית והבניה. אותה "טבעת עין מיוחדת", שהשופט מפתח, היא, לכל היותר, הנחת עבודה רואיה להשתית עליה היפותזות מחקריות, שיש לבדוק במסגרת הניסיון והמחקר של מקצוע הפסיכולוגיה. (אני עד לעובדה שבארץ לא נהגת שיטת המשפטים, והשופט אמרור להתעלם מגורמים בלתי רלוונטיים במהלך המשפט. ברם, גם אז תקפה העובדה, שחקור התחנגוות האנושית אינה מומחיותו המקצועית של המשפטן).

אם כן, בהידרה של החובה להסתיע בראיה נוספת, ובהיעדרם של כלליים, המחייבים את השימוש באמצעות תקפים לאבחן שקר ואמת, גברת הסכמה לטענות עובדתית. במלים פשוטות – נראה שקיים חשש של ממש, שבויהם"ש לא יכול במלאכתו להתאים את האמת המשפטית לזו העובדתית. על פni הדברים נראה, כיום, חמיש-עשרה שנים מאז התקwon היסודי הזה בפקודת הראות, שהביא לביטול דרישת הסיעון, כי לא היה לו מקום. אותו "חשש של ממש", כי ביהם"ש יטעה במסקנתו לא פג, ודומני, שבדיעבד לא התרחש כל שינוי בתחום השיפוט ובהתמקצעותו של השופט, שאפשר היה להשתית עליו מהפרק פרוצדורלי כה מרוחיק לכת.

הערות סיום

במאמר לא נפרשו מלוא המՃדים הפסיכולוגיים הקיימים לאייתור שקר, אך די בחומר המחקרי שהציגי בחטא, כדי ללמד עד כמה סבוך ומורכב כל אחד מהՃדים לאבחן

אמת ושקר, וכן עד כמה בלתי מספק השימוש במדד אחד בלבד. מכאן, שמלאכת האיבחון דורשת, מחד גיסא, התמחות ממוקדת ומרובת-פנים, ומאיתך גיסא – שימוש בו زمنי בכמה מדדים, תוך שילוב קритריון התחנוגות האינדיויזואלי של זה המUID. לאור מורכבותו של תהליך האיבחון במשפטים, שבהם אין סיווע לתלונה ולאור חשיבותו, אני קורא למערכת המשפט לפתח את שעריה בפני אנשי מדעי התחנוגות, לשם בדיקתו לפני ולפנים. במרכזו של הבדיקה יעמוד מבחן התקפות (validity), כפי שהוא מצוי בכל בדיקה מחקרית בתחום המדע. כך, בבדיקה הפסיכולוגיה האם תרופה שנשעדה לרפא מחלת מסוימת אכן עושה כן, הפסיכולוגיה בדקה האם מבחן אישיות בוחן את אשר הוא אמור לבדוק, ועוד. ובגיראה שווה – הבדיקה המוצעת כאן תבחן, מצד אחד, את התקפותה של הדركן, הנוגת בעולם המשפט לאיבחון עצים שקרים, ומצד שני – האם היכולת לאבחן כהלכה תשתperf כתוצאה מיישום ממצאי החוקרים הפסיכולוגיים.

כאן המקום להציג, כי איני טוען, שהפסיכולוגיה עשויה לפתור את כל בעיות האיבחון. ברם, וזאת הוא, ששילוב עקרונותיה ודרכי בדיקתה יתרמו לפתרון תרומה נכבדה.

למעשה, גם בעבירות ש כדי להרשייע בהן יש צורך בסיווע לדברי המתלונן/ת, רצוי לבדוק, שמא ראוי להשתמש בכלאי איבחון שהם בבחינת אומנות ולא אמןות, שאז השכל היישר המדעי והגיון המקצועני שלוטים בכיפה. ברם, כאשר נדרש סיווע, הדבר עשוי לקוז טעות באיבחון מצד ביהם"ש, אך משבטלה הדרישה בטלה מדעיקרא אפשרות זו. דומני, שהחשש הכבד מטעות מלמד, כי ראוי היה שהסעיף המתיר הרשעה בהיעדר סיווע, לא היה מglich לאוור העולם. ברם, משנשמעה צוחתו בחלו של אלום, האם לא רצוי להימנע ביום מהגשת כתב אישום שאליה ראיותיו, עד שתתגבע תשתיית ראייה לתהליכי האיבחון?

ביבליוגרפיה

- אלון נ. ממשלה-ישראל,** בג"ץ 152/82, פ"ז ל"ו, 4, עמ' 449, 462 (מול האותיות ה, ו), ע' 465 (מול האות ה), ע' 471 (מול האות ו), עמ' 462 (מול האות ב), ע' 471 (מול האות ה').
- גריאולך נ. מדינת-ישראל,** ע"פ 316/85, פ"ז מ', 2, עמ' 564, 567 (מול האות ה), 568 (מול האות א).
- דנינו ג. מדינת-ישראל,** ע"פ 83/694, פ"ז מ, 249, 257, (מול האות ד).
- לסלי ס. (1992), "עבירות האונס – מגמות משפטיות וקרימינולוגיות". **פליליט**, המכון לקרימינולוגיה ולמשפט פלילי, אוניב' ת"א, כרך ג'.
- מילנו, א. (28.7.95), "גבירותי ורבותי המושבעים, הביטוי היטב באישה הזאת". **מוסף הארץ**, עמ' 20-22.
- מרקוס נ. מדינת-ישראל,** ע"פ 190/82, פ"ז ל"ז, 1, עמ' 225, 302 (מול האות ז'), ע' 255 (מול האותיות א-ב).
- פלוני ג. מדינת-ישראל,** ע"פ 91/5424, פ"ז מו, 4, עמ' 497, 499-500 (מול האותיות ז', א'), ע' 499 (מול ה).
- פקחת הראיות** (נוסח חדש), תשל"א-1971, סעיף 53, סעיף 54(ב).
- קדמי י. (1991), **על הראיות**, הוצאת דיוון, ת"א. חלק ב', ע' 858, 891.
- קדמי י. (1989), **על הראיות בפלילים**, הוצאת דיוון, ת"א, ע' 80, 89.
- Bond C. F. et al (1992), "Fishy-looking liars: deception judgement from expectancy violation", **Journal of Personality and Social Psychology**, 63, pp. 969-977,
- De-Paulo B. M. et al (1993), "Sex differences in lying", in: Lewis M., Saarni. C. (Eds), **Lying and deception in everyday life**. The Guilford Press.
- Ekman P. (1985), **Telling Lies**, W.W. Norton & Comp., Ch 4-6.
- Ford C.V. (1995), **Lies! Lies! Lies!**, American Psychiatric Press Inc. Ch., 9-10.
- Loftus E. F. (1975), "Leading questions and eyewitness report", **Cognitive Psychology**, no. 7, pp. 560-572.
- Robinson P. W. (1996), **Deceit, delusion, and detection**, Sage Pub. Inc, Ch. 4.
- Torriss D. De-Paulo B.M. (1984), "Effects of actual deception and suspiciousness of deception on interpersonal perceptions", **Journal of Personality and Social Psychology**, no.47 pp.1063-1073.